

Dr. Láncki Jenő: Gymnasium és politika.

Második, befejező közlemény.

Hogy a klasszika-filológiai oktatáshoz való ragaszkodás politikai okokból történik, nem nehéz bebizonyítani.

Wilhelm Ostwald 1907-ben a „Verein für Schulreform” meghívására Bécsben előadást tartott, és kifejtette álláspontját a mai oktatási rendszerrel szemben, mely a súlyt a filológiai stúdiumokra és a történelemre helyezi. Az érvek között, amelyeket felsorakoztatott, talán a legnyomósabb volt, hogy a mai iskola nem fejleszti, hanem tönkreteszi az emberek képességeit, hogy a mai gymnasium egy emberbutító intézmény. Nosza, az osztrák közoktatásügyi miniszter a hatás ellensúlyozására a túlnyomó részt reakciós tanárokból és papokból álló „A Humanista Középiskola Barátai” c. egyesületet sietett összehívni, ahol a legerősebb argumentuma az volt Ostwalddal szemben, hogy a hazai nyelv szeretete csak a latin-görög nyelv ápolása mellett lehet bensőséges.

Ilyen érveléssel szemben lehet-e komolyan harcolni?! Én nem habozom kimondani, hogy amint a múlt század elején a munkás összetörte a gépet, hogy ezáltal megakadályozza a technikai produkció azon mérvét, mely az akkori ismeretekkel lehetséges volt, ugyanezt teszik ma a haladás ellenségei szellemi téren. Meg kell akadályozni a szellemi produkció azon mérvét, mely a fennálló rendet rohamosabb haladásra serkentené. De még a munkást mentette az, hogy a gép kenyerét vette el, a szellemi produkció tervszerű csökkentésének hívei ilyen mentségre nem hivatkozhatnak.

De többet mondok. A klasszika-filológia is egy meghamisított klasszika-filológia. Nem Apolló vagy Epikur szelleme jut benne kifejezésre, hanem Platóné meg a Stoáé. A középkor lelke jut a hellén-római világ ismertetésében kifejezésre, nem a hellén vagy a római.

Mert három dolog jellemzi nézetem szerint legjobban a mai gymnasium szellemét:

Először: az *antiintellektualizmus*, mely tagadja, hogy az ember szociális és erkölcsi életében is az értelmet illetné meg a vezető szerep. Ez az irányzat ma a történelem tanításában és az irodalmi olvasmányok kiválogatásában jelentkezik. Hogy egyúttal antidemokratikus is, arra nézve elég lesz rámutatnom a görög népmozgalmak és a nagy francia forradalom elleni ellenséges érzületre. Ellenben nem emlékszem, hogy egyetlen elítélő szót is hallottam volna arról a gyalázatos rablásról, amelylyel a rómaiak három világrész összes népeit kifosztották.

Másodszor: az *ideális nevelés*, vallás-erkölcsi nyelven: az élet megvetése, az aszketizmus. Az ideális nevelés legfontosabbnak nem azoknak az ismereteknek az elsajátítását tekinti, amely az embernek a természet feletti uralmát hozza meg, hanem önmagunk feletti uralmat. Lényegében a lemondás tana ez és hogy

az osztályuralomnak milyen erős fegyvere, a történelmi materializmus eléggé megvilágította. Az ideális nevelés, ha beteg vagy, nem gyógyszerrel próbálja sebedet gyógyítani, hanem előadást tart arról, hogy a hős milyen könnyen tűri a fájdalmat. Ehhez valóban szükség van a stilisztikára vagy retorikára, de a természet felett való uralmat sem retorikával, sem szónoki griffekkel nem lehet megszerezni. Az ideális nevelés filozófusa Seneca, a Stoa bölcse, aki három könyvet ír a Haragról, védőiratot szerkeszt milliókat érő palotában az anyagyilkos Néro érdekében, miközben dühös szavalással fejtegeti, hogy az igazi filozófusnak egészen mindegy barlangban lakik-e, vagy boltozott csarnokban. Klasszikus példája az ideális nevelés tehetetlenségének.

Az ideális nevelés nem kenyérkereső embereket nevel, – ez durva materializmus lenne – hanem hősokeket, nagy szónokokat és államférfiakat. Az ideális nevelés nagyszájú politikusok szónoklatain tanítja meg az ifjút arra, hogy a szónoklás a közéletben milyen fontos, de nem tanítja meg, hogy egy cseppet sem fontos oly társadalomban, amelyben nincsenek munkanélküli osztályok, ahol mindenki résztvesz a társadalmi gazdaság produkciójában. Az ideális nevelés arra is megtanít, ki volt a múlt század elején a legnagyobb költő vagy színész, de nem tanítja meg, mikor született vagy halt meg Faraday vagy Ampere, nem képes a tanítvánnyal megértetni, hogy a békés termelési rend a legmagasabb ideál és hogy egy gyárigazgató, aki a Ganz-Danubius-gyárat vezeti, van akkora legény szellemileg is, mint az az újságíró, aki igen ügyes szonettekét írt. Váltig hirdeti, hogy a munka nem szégyen, de magatartása, egész gondolkodása elárulja, hogy lelke mélyén a testi munkát megveti mint egy görög bölcs vagy római katona.

Az ideális nevelés alól kikerült tanítvány körülbelül negyven éves fejjel jön rá arra, hogy amit az iskolában tanult, nem tudomány, hanem leplezett tudatlanság, mondjuk ki: háromnegyed részében számárság és később, mikor látja, hogyan szereztek játszva vagyont olyanok, akik nem jártak gimnásiumba, rájön arra, sajnos későn, hogy a családjának nem tud kenyeret adni, mert ideális nevelésben részesült.

A mai gymnasium harmadik alapvonása: a *dialektika*, tannyelven szólva: a stilisztika és retorika. Ez nem két tantárgy, hanem a humanista oktatás fundamentuma. Aki a természettudományok történetét ismeri, tudja, hogy minden tudomány keresztül ment azon a fokon, melyben a kísérlet és megfigyelés helyett a szó volt az úr. A skolasticismus sem más, mint stilisztika és retorika minden téren, a természet megismerésében is. A stolisztika a természet problémáit stilisztikával és retorikával akarja megoldani, éppen úgy, mint az ideális nevelésben részesült ifjú a társadalom és a politika kérdéseit. „A természet irtózik az úrtól”, „az altató azért altat, mert van benne altató erő”, a flogiston elmélet, az életerő, stb., mindez nem más, mint stilisztika és retorika. De a stilisztika a természettudományokból túlnyomó részben kiszorult, de megmaradt még a politikában és a pedagógiában. Legbiztosabb jele annak, hogy egyik sem jutott még el a természettudomány rangjára és mindkettő metafizikai kurzuslók kezében van. „A neveléstudomány – írja Ostwald – alkalmazott pszichológia és a klasszika-filológia tanulmánya alapján nem ért hozzá többet, mint a paraszt a kultúrhistóriához”. (Forderung des Tages.)

A stilisztikával és retorikával felszerelt ifjú elpirul, ha az accentust helytelenül ejti ki és Iphigénia helyett Iphigeniát mond, vagy ha nem tudja felsorolni a görög múzsák neveit, de magától értetődőnek tartja, hogy nem tudja, milyen funkciót végez a hátgerinc,

vagy az Eustach-cső, vagy mennyi a normális száma a pulzusverésnek. (Spencer hasonlata.)

A stilisztikán, retorikán és irodalomtörténeten művelődött ifjú elég jól ismeri Mikes Kelemen, vagy Vas Gereben írásmódját, de sejtelve sincsen, milyen módszerrel dolgozott Galilei, Newton, vagy Maxwell és hogyan jutott felfedezéséhez egy-egy nagy gondolkodó. Úgy látszik, a természettudományok története nem olyan jelentős, mint a középkori krónikások szerelmi elbeszélései. Míg regényt vagy színdarabot olvas, eléggé feltalálja magát. Bíráll és vitatkozik. De ha bajba jut, nem tudja, az alispánhoz fusson-e, vagy az adóhivatalhoz, melyek a leggyakrabban előforduló betegségek, sejtelve sincs, miből él az ország, mennyi búza terem Magyarországon, védvamos ország vagyunk-e, vagy nem, sőt azt sem, hogyan kell egészségét megőriznie. Nem is sejtja, hogy amit megtanult mint kétségtelen igazságot, a körül az illető tudományban a leghevesebb viták folynak. Téess vele egy egészen egyszerű fizikai kísérletet, vagy kérdezd tőle egy a mindennapi életben ezerszer előforduló tünemény magyarázatát és meg fogsz győződni, hogy nem képes a betanult algebrai képletnek, vagy törvénynek a valóságban előforduló jelenségre való alkalmazására. Sohő egy fizikai kísérletet maga nem végzett. Lehet-e a: ilyen tudomány alapos természetismeret.

Nem folytatom tovább, minek sorolnám fel a: egész rendszer szegénységét. Csak két dolgot akarói még megemlíteni.

Az elsőre Wilhelm Ostwald mutatott rá, a másil egy nagyon éles megfigyelést eláruló vallomás.

Ostwald 10 az I-hez teszi annak a ténynek a: igazságát, hogy azok a fiatal emberek, akik későbbben a: emberiség büszkeségei lettek, vonakodtak lenyelni az a szellemi táplálékot, amelyet nekik a középiskola nyújtott. Szerinte: „Nagy embert eleget produkál í természet, de legnagyobb részét az iskola megsemmisíti ... Ez kemény igazság, de ki kell mondanom, í nagy emberek élettörténeteinek megvizsgálása arra a eredményre vezet bennünket, hogy a középiskola eg olyan berendezés, mely a népben meglévő geniális képségek elpusztítására szolgál”.

A másik talán még jellemzőbb. Egy nagy ma gyár képes hetilap kiadója, többszörös milliomos, eg alkalommal így szólt egy ösmerősömhöz: „Tudja-e, mi nek köszönhetem én a szerencsémét? Hogy nem jártam gymnasiumba”.

Jellemzőbb kritikát a mai gymnasiumi oktatás értékéről sehósem olvastam.